

T.N.Qori Niyoziy nomidagi O'zbekiston Pedagogika
fanlari ilmiy tadqiqot instituti

UZLUKSIZ TA'LIM

ILMIY-USLUBIY JURNAL

2022, № 3

DJURAYEV Risbay
Bosh muharrir

Jurnal 2001 yildan nashr qilina
boshlangan.

O'z MAAdan 2007 yil 3-yanvar-
da № 0101-tartib raqami bilan
qayta po'yxatdan o'tgan.

Jurnalda e'lon qilingan
maqolalardan iqtibos keltiril-
ganda «Uzluksiz ta'lim»
jurnalidan olinganligi ko'rsa-
tilishi lozim.

Tahrir hay'ati:

Sherzod SHERMATOV
Uzoqboy BEGIMQULOV
Nargiza RAXMANQULOVA
Xolboy IBRAGIMOV
Shavkat QURBONOV
Roxatoy SAFAROVA
Islom ZOKIROV
Dono G'ANIYEVA
Lobar QARAXANOVA
Dusmurod DJURAYEV
Baxodir Akbarov

Tahririyat manzili:

100027, Toshkent sh.,
Furqat ko'chasi,
174-uy.

O'zPFITI

Tel.: (71)-245-92-34

(93)-503-52-07

e-mail: uzluksiztalim_jurnal@mail.ru
liya_2305@mail.ru

TA'LIM MAZMUNI UZLUKSIZLIGI

- 3 **N.Sh.Abdullayeva**
Uzluksiz ta'limda maktabgacha ta'lim klasterini boshqarish modeli
- 7 **G.A.Rasulova**
Uzluksiz ta'lim bosqichlarida geometriyadan tarixiy ma'lumotlardan foydalanish metodikasini takomillashtirish
- 12 **G.M.Karbonova**
Uzluksiz ta'lim tizimida talaba-qizlarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish mexanizmlari
- 16 **D.Mirzajonova, M.Umaraliyeva**
Uzluksiz ta'limda nogironligi bo'lgan bolalarning ijtimoiylashuvi va jamiyatga integratsiyasida oilaning o'rni
- 20 **Z.B.Maxkamova**
Uzluksiz ta'lim tizimida ayollar tadbirkorligini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirishning o'ziga xos jihatlari
- 24 **B.B.Abdullayev**
Uzluksiz ta'lim jarayonida intellektual tizimlar asosida o'qitishning ahamiyati
- 29 **G.A.Nazarqulova**
Uzluksiz ta'lim jarayonida boshlang'ich sinflarda zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish
- 33 **Sh.Fayzullayev, O.Jumanova**
Bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda MTT, oila va maktab hamkorligining yangi qirralari
- 38 **P.X.Джуреев**
Управление качеством дошкольного образования
- 43 **Ф.Р.Жумаева**
Непрерывное изучение неморфологических способов словообразования
- 48 **Ф.А.Алимова**
Обучение темы «Коррозия металлов» на основе проектной технологии

UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA MEDIATA'LIM: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

- 53 **M.T.Umaraliyeva, I.Y.Abdurahmonova**
Biologiya darslari yangi avlodi
- 58 **F.P.Davronova**
Ta'lim tizimiga raqamli texnologiyalarni tatbiq etish ijtimoiy zarurat sifatida
- 63 **M.B.Ongarov**
Biologiya darslarida ekskursiyalarni o'tkazishni axborot texnologiyalari vositasida tashkil etish
- 68 **C.Пурмаев**
Уникальное искусство Узбекистана как феномен национальной культуры
- 73 **T.V.Mamadaliyev**
Bo'lajak informatika o'qituvchilarning SMART texnologik kompetensiyalarini rivojlantirish

MA'NAVIY TARBIYA

- 77 **A.A.Abdullayev**
Uzluksiz ta'limda o'yinlaridan foydalanish orqali o'quvchilarda sog'lom turmush tarzini shakllantirish
- 82 **J.A.Mamatov**
G'iyosiddin Jamshid al-Koshiyning ilm-fanga qo'shgan hissalari
- 87 **M.V.Xalimova**
Inson taraqqiyoti konsepsiyasi – shaxslararo munosabatlar mas'uliyatini oshirishning tayanch metodologik asosi sifatida
- 91 **B.M.Caudos**
Возможности использования традиций природосообразного воспитания в условиях полиэтничности

KASBGA YO'NALTIRISH VA PSIXOLOGIK XIZMAT

- 95 **D.M.Elmuratova, S.I.Habibullayeva**
O'quvchi-tarbiyachilarning kasbiy vazivalari va pedagogik faoliyati ko'nikmalarini rivojlantirish masalalari
- 99 **F.O.Xusanov**
Uzluksiz ta'lim jarayonida professional tayyorgarlikni tashxislash va monitoring qilishga qo'yiladigan ijtimoiy-pedagogik talablar
- 104 **S.R.Abdurizayeva**
Biologiyani o'qitishda o'quvchilarning ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish
- 108 **N.Misirova, X.Yuldosheva**
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy duyoqarashini yuksaltirish

UZLUKSIZ TA'LIMDA XALQ O'YINLARIDAN FOYDALANISH ORQALI O'QUVCHILARDA SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISH

A.A.ABDULLAYEV,

TVChDPI "Bolalar sporti" kafedrası mudiri dotsent

Maqolada xalq o'yinlari uzluksiz ta'limda sog'lom turmush tarzini shakllantiruvchi asosiy vositalardan biri sifatida tahlil qilingan bo'lib, unda xalq o'yinlari haqidagi ma'lumotlar ilmiy adabiyotlar va darsliklarga kiritilmaganligi, ammo Farg'ona, Namangan viloyatlarida bolalar tomonidan o'ynalib kelinayotgan o'yin mashg'ulotlarga tadbir qilinib kelinmoqda.

Tayanch so'zlar: uzluksiz ta'lim, jismoniy tarbiya, xalq o'yinlari, sog'lom turmush tarzi, o'quvchilar sog'lom turmush tarzi.

В статье речь идет о народных играх, которые способствуют здоровому образу жизни и сведения о них нет в научной литературе и учебниках, однако такие народные игры очень распространены в Ферганской и Наманганской областях.

Ключевые слова: непрерывное образование, физическая культура, здоровый образ жизни, здоровый образ жизни учащихся.

The article is about the national games that they are analyzed as a means of forming the healthy way of life in continuing education. The games which are played by children in Fergana and Namangan regions are recommended to use during the lessons as well.

Key words: continuing education, Physical training, national education, healthy way of life, means, exercises (lessons), pupils.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgach, yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etib bordi. Ta'lim sohasida keng ko'lamdagi islohotlar amalga oshirilib, uning sifati va mazmunini tubdan yangilash va takomillashtirish borasida mamlakatimiz rahbariyati tomonidan bir qator huquqiy-me'yoriy hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida,[4] O'zbekistonda ta'lim-tarbiya ishlari samaradorligini oshirish borasida zarur maqsad-vazifalar belgilangan bo'lib, hozirda mazkur masalalar o'z yechimini topmoqda. Shuningdek, Maktab ta'limini rivojlantirish yuzasidan ishtiqlik bolalar ishlab chiqilgan bo'lib, unda har tomonlama yetuk avlodni tarbiyalash va ularni sog'lom turmush tarziga rioya etish qoidalarni o'rgatish vazifasi ko'zda tutilgan. Bu borada mamlakatimiz Prezidentning 5 ta tashabbusning 2-chi tashabbusida nazarda tutilgan "Yoshlarni jismoniy chinqitirish, ularning sport sohasida qobiliyatini namoyon qilishlari uchun zarur sharoitlar yaratishga yo'naltirilgan" amalga oshirishda uning har bir

parametrlarni amalga oshirishda avvalo, maktab tizimida ta'lim oluvchilarni bu jarayonga tayyorlash zaruratini belgilaydi. Bu esa XXI asr talabalariga to'liq javob beradigan barkamol avlod bo'lib voyaga yetishi uchun zarur barcha imkoniyat va sharoitlarni yaratishni o'z oldimizga maqsad qilib qo'yganmiz.

Shunday ekan, jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarida xalqimizdan meros bo'lib qolgan xalq o'yinlari vositasida sog'lom turmush tarzini yaartish vazifasi ham muhim yo'nalishlardan sanaladi. O'yinlar bolalikdan olamni tanish, voqea-hodisalarni farqlash, mehnatga o'rgatish, ongni shakllantirish, jismoniy quvvatni, harakatlarni kuchaytirish vositasi sifatida rivojlanib, murakkablashib borgan. Oilada, mahallada, jamoatchilik orasida bolaning (kattalarning ham) ephchilligi, dadilligi, topqirligi, zukkoligi, tirishqoqligi, kuchliligi, irodaliligi, chidam-bardoshi, didi, mehnatga va odamlarga munosabati o'yinlar orqali aniqlangan. Oilada, ko'chada, qishloqda, tumanda, mamlakatda o'tkazilgan o'yin tarzidagi bahslar, musobaqalar kuchlilarni, g'oliblarni aniqlab bergan va ular o'zi yashayotgan oila, mahalla, yurtning qahramoniga aylangan.

Tadqiqotlarda keltirilganidek, doimiy o'tkaziladigan o'yinlar bilan birga har bir faslga xos o'yinlar ham mavjud. Masalan, bahorda daraxtlar uyg'onib, tollar kurtak chiqarganda – "Tol bargak", dala gullari ochilganda – "Gul o'yini", pishiqchilik paytida danak, yong'oq o'yinlari, arg'imchoq uchishlar sevib o'ynalgan. Kech kuz, qishda yog'ingarchilik boshlanib, yer yumshaganda qoziq, oshiq, tosh o'yinlar odat tusiga kirgan. Qor yoqqanda "Qorxat", "Qorbo'ron", yomg'ir yoqqanda "Yomg'ir yog'aloq", kuchli shamol esganda "Bo'ron-bo'ron" o'yinlari, sovuq o'z kuchini ko'rsatganda barcha sandal atrofida yig'ilib: "Topishmoq top", "Tez aytish", "Kim aytdi", "Oyog'ingni tort" kabilar o'ynalgan. Kech kuzdan to bahorgacha "Uloq" musobaqalari o'tkazilgan.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 13 yanvardagi "Alpomish" dostonining ming yilligini nishonlash to'g'risidagi qaroriga asosan har ikki yilda bir marotaba "Alpomish o'yinlari" Respublika festivalining o'tkazilishi xalq o'yinlariga bo'lgan e'tiborni yanada oshirdi. Birgina milliy kurashimizning butun dunyoda tan olinishi vatanimiz dovrug'ini olamga yoydi. Chindan-da, o'zbek kurashida ajdodlarimiz ruhiyatiga, asl fazilatlariga xos bo'lgan mardlik, jasurlik, bag'rikenglik, raqibiga nisbatan oliyjanoblik, halollik, insonparvarlik xislatlari mujassam.

Hozirgi zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosan o'qituvchi emas, balki o'quvchilarning mashg'ulotdagi faol ishtirokini nazarda tutadi. Mashg'ulot davomida unda qatnashayotgan o'quvchilarning hammasini baholash va ularni ishtirok etishga chorlash pedagogning asosiy vazifasi hisoblanadi. Shu tomonni hisobga olish o'qituvchining maqsadi bo'lishi kerak. Chunki yangi darsga katta

ishtiyoq bilan tayyorlangan va uy vazifasini bajargan o'quvchiga e'tibor qaratish, uning sa'y-harakatlarini munosib baholash, rag'batlantirish kerak. Aksincha yo'l tutiladigan bo'lsa, bu hol o'quvchidagi shijoat va qiziqishning so'nishiga olib kelishi mumkin. Bu borada o'qituvchidan ziyraklik va ehtiyotkorlik talab etiladi.

Xalq o'yinlarini bir-biridan ajratish, ularning tarixi, o'ziga xosligini chuqur anglash o'quvchilarda ushbu o'yinlarni ishtiyoq bilan o'ynashlariga zamin yaratadi. Bunda esa ko'rgazmalilikdan foydalanish kutilgan samaralarni beradi. Xalqimizda yuz marta eshitgandan bir marta ko'rgan afzal, degan dono maqol bor.

Demoqchimizki, xalqimizning milliy o'yinlari aks etgan bir qancha badiiy filmlar, sahna asarlari, tasviriy san'at namunalari bor. Masalan, badiiy filmlardan "Dilxiroj", "Tog'lik kuyov", "Chavandoz" kabi televizion asarlarni misol qilish mumkin. Xalq o'yin qoidasi, mohiyatini tushuntirishda agar ana shu asarlardan parchalar ko'rsatilsa yoki tasviriy san'at namunalari namoyish etilib, ular o'qituvchi va o'quvchilar hamkorligida sharhlansa, bu faoliyat o'quvchilarni xalq o'yinlarining amaliy qismi uchun tayyorlashda yetakchi omillardan biri bo'ladi.

Mashg'ulot boshida o'quvchilar o'yinlarga ham ruhan, ham jismonan tayyorlangandan so'ng ularni o'yinlarga faol jalb qilish zarur. Faqat ularda birdan kuchli ruhiy va jismoniy qo'zg'alish yuz berishining oldini olishni unutmaslik darkor. O'quvchilarning jismoniy imkoniyatlarini hisobga olib, dastlabki o'rganishda o'quvchilarning organizmini teng darajada harakatga keltiruvchi, organlarning o'zaro muvofiq harakatini ta'minlovchi, egilish, bukilish, sakrash, qayrilish kabi harakat amallarini taqozo qiluvchi o'yinlarni o'ynatish ularni keyingi mukammal darajadagi o'rganish hamda harakatlarni amaliy takrorlash bosqichlariga tayyorlaydi.

Bunda o'yinlarning tezligi, sur'ati, ko'lami va darajasini hisobga olish kerak. Mashg'ulotdagi sharoitga qarab harakatlar ba'zida tez o'ynaladigan o'yinlardan boshlansa, ba'zi vaqtlarda ularni sekin harakatlarni taqozo qiladigan mashqlar bilan boshlashga to'g'ri keladi. Harakatlar sur'ati va tezligiga qarab o'yinlarni quyidagicha tizimlash mumkin:

Sekin o'ynaladigan o'yinlar

O'rtacha o'ynaladigan o'yinlar

Tez o'ynaladigan o'yinlar

Milliy o'yinlarni o'rgatishda xalq an'alaridan foydalanish quyidagilarni nazarda tutadi:

1. O'quvchi-yoshlarning jismoniy barkamolligi, chiniqishi;
2. Umumiy ish qobiliyatining o'sishi;
3. Har xil sharoitlarda erkin harakat qila olish imkonini beradigan bilimlar va harakat malakalarini hosil qilish;
4. Hayotiy faoliyatga yordam beradigan aqliy va irodaviy fazilatlarni, odob-axloq normalarini tarkib toptirish.

Pedagogika fanlari doktori professor T.S.Usmonxo'jaev rahbarligida nashrdan chiqarilgan "Ming bir o'yin" (1001 o'yin), "Xarakatli o'yinlar" va "Kurash" darsligi (A.Q.Atoev) va qator ilmiy-nazariy ommabop risolalar Xalq milliy o'yinlarining mazmuni va tarbiyaviy jihatlarini o'z ichiga oladi. U.Qoraboevning "O'zbek xalq o'yinlari" kitobi qadimgi ajdodlardan meros bo'lib kelgan turli tuman o'yinlarni, ulani o'rganish va qo'llash yo'llariga bag'ishlanganligi bilan olqishga sazovordir. Aynan shu kitobda Xalq milliy o'yinlarining sohaviy turlari va ularning kelib chiqish jarayonlari haqida juda boy materiallar bayon etilgan.

Bu, albatta, mashg'ulotlarda xalq o'yinlaridan foydalanish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, hozirda xalq orasida darslik va qo'llanmalarga kirmagan qadimiy o'yinlar ham mavjud bo'lib, ular respublikamizning turli hududlarida o'ynalmoqda. Ularni o'rganish, jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlariga tadbqiq qilish lozim.

"Tandirpish", "Mergan tayoqcha", "Oyoq bosar" shunday o'yinlardan bo'lib, Farg'ona, Namangan viloyatlarida o'ynalib kelinadi.

"Tandirpish" o'yini qumli yoki tuproqli joyda o'ynalib, o'ynovchilar nam qum yoki tuproqni qo'li ustiga to'kadilar, uning ustidan urib "pishiradilar". Obdon qotirilgach, ular bir-birilaridan "tandiring pishdimi?" – deb so'rashadi. Tandirim pishdi deb, ular asta-sekin "tandir" ichidan qo'llarini oladilar. Hosil bo'lgan manzara go'yo non yopiladigan tandirni eslatadigan shaklda qolishi kerak. Shunday shaklda qolgan holda g'olib, aksincha, "tandiri" pishmay, qulab tushgan ishtirokchi yutqazgan hisoblanadi.

"Mergan tayoqcha" o'yinida bolalar o'zlariga nishonga olish uchun mergan tayoqchalar tanlaydilar. Tayoqchalar bir xil o'lchamda bo'lishi kerak. Nishon uchun daraxtning yo'g'onroq shoxidan kesib olib, uni vertikal holatda o'rnatadilar. Barcha o'z tayoqchasini nishonning orqa tomonidan turib old tarafiga qaratib otadi. Kimning tayoqchasi nishondan uzoqda joylashgan bo'lsa, o'sha birinchi bo'lib nishonga tayoqchasini otadi. Kimning mergan tayoqchasi nishonga tegib, uni yiqitsa, o'sha g'olib bo'ladi va o'yin yangitdan boshlanadi.

"Oyoq bosar" o'yinida 4-5 bola birlashib, yelkama-yelka turadi. Ikki qo'lini ikki yonidagi sherigining yelkasiga tashlab turadi. So'ng barchasi birdaniga orqaga

qadami yetgancha sakrab, bir-biridan ajraladi. Ishtirokchi soat strelkasi bo'ylab sakragan holda yonidagisining oyog'ini bosishga harakat qiladi. Ammo sheriklari unga chap berishi kerak bo'ladi. Kim oyog'ini raqibiga bostirib olsa, u yutqazgan hisoblanadi va o'yindan chiqadi. Shu tariqa o'yin bir nafar ishtirokchi qolguniga qadar davom ettiriladi.

Ushbu o'yinlar o'quvchilarda o'zaro ahil-inoqlik, chaqqonlik, merganlik, bunyodkor g'oyalar sari tashabbuskorlik fazilatlarini tarbiyalashi bilan g'oyat xarakterli hisoblanadi.

Yuqoridan xulosa qilish mumkinki:

– bir necha asrlardan buyon yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalashda asosiy omillardan bo'lib kelayotgan xalq o'yinlari uzluksiz ta'lim tizimida ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishda, umuman, sog'lom turmush tarzini yaratishda yetakchi ahamiyat kasb etadi;

– hozirda respublikamizning turli hududlarida o'ynalayotgan, ammo darslik va qo'llanmalarga kirmagan xalq o'yinlarini topish, o'rganish va ta'lim-tarbiya jarayoniga tadbiiq etish muhim vazifalardan sanaladi;

– Respublikamizning Farg'ona, Namangan viloyatlarida o'ynalib kelingan "Tandirpish", "Mergan tayoqcha", "Oyoq bosar" o'yinlari o'quvchilarda o'zaro ahil-inoqlik, chaqqonlik, merganlik, bunyodkor g'oyalar sari tashabbuskorlik fazilatlarini tarbiyalab, sog'lom turmush tarzini yaratishga muayyan hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Usmonxujaev T.S., Xujaev F. "Harakatli o'yinlar". 1991. "O'qituvchi".
2. G.Yo'ldosheva. "Harakatli o'yinlar va uni o'qitish metodikasi". Buxoro davlat universiteti. O'quv-uslubiy qo'llanma. Tuzuvchi k. O'qituvchi.
3. "Milliy harakatli o'yinlar". Navoiy Davlat pedagogika instituti fanidan maruzalar matni 2010 y.
4. A.Isroilov. "Yoshlarni o'zbek xalq milliy o'yinlari asosida chiniqtirish". "Sog'lom avlod uchun" jurnali. 2005 y. № 7-son.
5. M.Asloнова. "Ta'lim jarayonida harakatli o'yinlardan foydalanish. (boshlang'ich sinflarning jismoniy tarbiya darslari misolida)". Nomz.diss. Navoiy. 2008 yil. 155 b.
6. Usmon Qoraboev. "O'zbek xalq o'yinlari". Toshkent. – 2001 y.